

נושא העבודה:

אלימות במשפחה נגד ילדים:

שימוש בכוח פיזי, נפשי ורגשי על הילדים - הגבול לפי המשפט העברי
למול המשפט הישראלי

תאריך הגשה: 02.01.2017

העבודה מוגשת בחסות נוער שוחר משפט עברי

1. הקדמה אישית

אלימות במשפחה הינה נושא כאוב, ולצערנו רובנו נתקלים בתופעה הזו מידי יום. אם זה בעיתונים, חדשות, ואפילו ברדיו. בחרתי את הנושא ("אלימות במשפחה נגד ילדים") מכיוון שלי באופן אישי, ובפן הרגשי מאוד נגע בי. ולצערי הרב שומעת הרבה על המקרה מהסביבה שבה אני נמצאת. ברגע שנודע לי שעליי לבצע עבודה בנושא כלשהו ישר עלה

בראשי לכתוב עבודה על הנושא הזה. על מנת בעצם לעזור, לייעץ לאותם הילדים הקרובים אלי. שאדע בעצם כיצד לעזור להם, להדריך אותם. התופעה הזו שימוש בכוח פיזי, נפשי, ורגשי. על הילדים הינו נושא מהותי ביותר ורגיש ביותר שיש לו השלכות לכל אורך חיי המשפחה והילד. שימוש לא נכון בכוח, יכול לצלק את נפשו של הילד ולהותיר בו משקעים שיהיו קשים לתיקון בהמשך.

בעבודה זו, אני רוצה לבחון את הגבול שעובר בין הלגיטימי ללא לגיטימי בחינוך ילדים, והאם זה נכון ואפשרי להשתמש בכוח פיזי? ברור מאליו, שאין בכוונה להורים לפגוע בילד שלהם. ולמול מרבית ההורים, ניצבת מטרה אחת בלבד: לחנך את הילדים כנדרש ולהביא אותם לחיים של שלמות והצלחה. עם זאת, לעיתים הדברים יוצאים משליטה, וההורים מרגישים צורך בין אם מוצדק ובין אם לאו, להשתמש בכוח פיזי, נפשי ורגשי על הילדים. מטרתי בעבודה זו הינה להגדיר היטב את גבולות הגזרה כפי שהן נתפשות בהיסטוריה המשפטית והחוקתית שלנו, וכיצד הן נתפסות היום.

2. תוכן העניינים

1	הקדמה אישית.....	1
3	תוכן העניינים.....	2
4	מבוא.....	3
6	גוף העבודה.....	4
6	4.1 רקע על הנושא.....	4.1
7	4.2 גישת המשפט העברי.....	4.2
10	4.3 גישת המשפט הישראלי בסוגיה הנדונה כולל חקיקה, פסיקה וספרות אקדמית.....	4.3
13	4.4 השוואה בין המשפט העברי למשפט הישראלי.....	4.4
16	5 פרק סיכום.....	5
18	6 רשימה בבליוגרפית.....	6

3. מבוא

"אלימות במשפחה מוגדרת כשימוש בכוח לא לגיטימי, פיזי, מיני ופסיכולוגי של בן משפחה חזק כלפי בן משפחה חלש ממנו. הכוח המופעל יכול להיות ברמות שונות של חומרה, תדירות, משך זמן הפעלה ותוצאות"¹. הכוח יכול להיות מופעל באמצעים פיזיים, מיניים, נפשיים או רגשיים. כמו כן, ניתן לערבב את סוגי הכוח השונים לאורך זמן. ההשלכות של אלימות במשפחה הן פיזיות וקיומיות וכן רגשיות ופסיכולוגיות, ומביאות לבלבול ביחסי הכוח ולהתנתקות ממערכות התמיכה².

הגורמים המרכזיים המביאים לאלימות במשפחה הינם: סטטוס סוציו-אקונומי של המשפחה (אבטלת הגבר, גיל בני הזוג, מוצא הגבר, דפוסי התקשורת במשפחה, עמדות כלפי אלימות נגד נשים ומבנה הכוח במשפחה). אלימות במשפחה בכלל ונגד ילדים בפרט, נובעים מצורת חשיבה ותפיסה בעייתי של המציאות. לאלימות במשפחה כנגד בן הזוג יש מאפיינים דומים ושונים למול אלימות במשפחה למול הילדים. בכל מקרה, כלל בני המשפחה נפגעים גם אם אלימות מופנית רק כלפי גורם אחד. גורמים נוספים שעשויים להביא לדפוסים אלה הם: התנהגות ההורה לאורך השנים, דפוסים תרבותיים של ההורים והילדים, המאפיינים, תכונות האופי ותכונות ההתנהגות של הילד³.

שימוש בכוחות כנגד ילדים עשויים להיות לגיטימיים ולא לגיטימיים. הגבול בין השנים מאוד דק ואפור, וכן אנשים רבים משתמשים בעובדה שמדובר בגבול בעייתי בכדי לתרץ מעשיהם. אחד התירוצים הכי שחוקים להפעלת כוח נגד ילדים הינו "הענישה הגופנית" שמטרתה בסופו של יום הינה לחנך. הגבול בין "ענישה גופנית" לבין "הזנחה פושעת" הינו

¹ ראה להלן הרמל & נחשון-גליק, 2002 (עמוד 106)

² ראה להלן הרמל & נחשון-גליק, 2002 (עמוד 107)

³ ראה להלן הרמל & נחשון-גליק, 2002 (עמוד 109)

דק מאוד ולעיתים קשה להבין איפה הוא עובר. חברות שונות ברחבי העולם מאמינות ותומכות כי בכדי לחנך, נדרש לבצע הענשות פיזיות ונפשיות חינוכיות. קהילות אחרות אוסרות את זה מכל וכל. היסטורית, במקורות היהודיים, תמיד הייתה התייחסות יחסית שלילית לאלימות נגד אנשים ואנשים ובפרט מקרים כאלה. עם זאת, לעיתים הייתה גם התייחסות יחסית אוהדת להפעלת כוח לצרכים של חינוך.

הדיווח על אלימות במשפחה הינו חשוב ומהותי לפי המשפט הישראלי והמשפט העברי. אולם לא פחות חשוב מהדיווח, חשובה דרך הטיפול באירועים מסוג זה לאחר המקרה. האירועים נדרשים להיות מטופלים ברמת הקורבן שלא יקבל טראומה לכל החיים. כמו כן, האירוע נדרש להיות מטופל גם ברמת המקורבן, בכדי לנסות להסירו מדרך הרעה ולהביאו למצב שלא יחזור על מעשיו. קיימים בהיבט זה טיפולים שונים שנחקרו רבות במחקרים רבים בעבר⁴.

המשפט העברי והישראלי נותנים מספיק מידע בכדי שניתן יהיה בקלות לקטרג מהו אירוע לגיטימי של הפעלת כוח ומהו אירוע בעייתי של הפעלת כוח. אולם בלהט האירועים, קשה לעיתים לאנשים לדעת האם הם חצו את הגבול או לא. עבודה זו תנסה לנסח את הגבול בין לגיטימי ללא לגיטימי במשפט העברי ובמשפט הישראלי.

עבודה זו בנויה באופן הבא: בגוף העבודה ינתן רקע על הנושא מבחינת הספרות המקצועית שנחקרה, וכן סקירה של המקורות החוקתיים והמשפטיים במשפט העברי ובמשפט הישראלי. במסגרת זו תחקר גישת המשפט העברי וגישת המשפט הישראלי. לאחר מכן, נשווה בין שתי גישות אלה בכדי לקבל גישה אינטגרטיבית למקום בו עובר הגבול בין מותר ואסור בהפעלת כוח מול ילדים. לבסוף, נסכם את החלק המחקרי.

⁴ ראה לעיל Germain (1987) עמוד 70

4. גוף העבודה

4.1. רקע על הנושא

אחד האתגרים המרכזיים בזיהוי אלימות נגד ילדים הינה האם מדובר באלימות לשמה, או שמא מדובר בתהליך חינוכי שמבוצע על ידי ההורים. אחת הטענות הינה, שלאור העובדה שהורים הוכו בילדותם כחלק מהחינוך שלהם, והם אינם מכירים שיטות חינוכיות אחרות, ייתכן וזו הדרך שלהם לקיים את מצוות החינוך של הילדים. כמובן, שבכדי ללמד אותם על טעותם, לא בהכרח כדאי לספר עליהם לרשויות, אלא ניתן לתת מסגרת חברתית וקהילתית תומכת שתאפשר להם לבצע את התהליך החינוכי באופן אחר⁵.

נושא החינוך באמצעות אמצעים אלימיים הינו פונקציה של התקופה בה אנחנו חיים. בעבר, ענישה גופנית היוותה אמצעי בו השתמשו בכל רחבי העולם לחינוך. כיום, עם עליית המודעות לזכויות הילד, וההבנה כי חינוך ניתן לבצע גם באמצעים אחרים, שיטה זו כבר לא תקפה ולא לגיטימית בחברות רבות⁶.

לדברי קדמן במקרים רבים של אלימות נגד ילדים, מנסים גורמים שונים לגמד את האירועים ולהציג אותם כחלק משיטה חינוכית, ולמזער את ההתעללות לרמה של "ענישה גופנית" בלבד ללא "ענישה נפשית". הדבר מנסה לשווא היבטים לגיטימיים למעשים לא לגיטימיים. כמו כן, לעיתים מוצגת הענישה כעניין תרבותי או עניין של שוני תרבותי. מקרה אחד לדוגמא, מציג אב שהיכה את בתו בת ה-11 בטענה שבארץ המוצא שלו הדבר היה לגיטימי ואף היא מאושר ע"י הדין הדתי⁷.

⁵ ראה לעיל שמואלי (2010) עמוד 280

⁶ ראה לעיל קדמן (2011) באתר האינטרנט: <http://www.children.org.il/Files/File/m188.doc>

⁷ ראה לעיל קדמן (2011) באתר האינטרנט: <http://www.children.org.il/Files/File/m188.doc>

4.2. גישת המשפט העברי

לפי הכהן⁸, ענישה גופנית כאמצעי חינוך הייתה קיימת כבר בימי קדם. גם בתקופת המשנה והתלמוד היו קיימות עדויות להכאת ילדים לשם חינוכם והדבר נתפס כלגיטימי. אולם, כאן ניכרו אלמנטים של דעות חכמים המבקשים להקטין את נזקי האלימות בילדים. החכמים לא שללו את הענישה הגופנית ורק ביקשו לסייגה.

מהמשפט העברי וממקורות ההלכה ניתן לראות מספר גישות: (1) הגישה שכלל לא מתירה כל אלימות כחלק מהתהליך החינוך, (2) גישה שמציגה התנגדות חלקית לשימוש בענישה גופנית שיטת חינוך (3) וגם מקורות בהלכה שמצדדים בענישה מסוג זה לצרכי חינוך, ונותנים לה אישור רק בתנאים שונים ותך סייגים שונים⁹. לדוגמא, בספר משלי ניתן לזהות מספר דוגמאות של מקרים בהם ישנם ציטוטים שניתן לפרשם ככאלה המאפשרים אלימות כאמצעי חינוכי: "חשך שבטו שנא בנו, ואוהבו - שחרו מוסר" (משלי יג, כד). לגבי פסוק זה לדוגמא, חלוקות הדעות האם הוא מאפשר אלימות כחלק מתהליך חינוכי, או שהמילה שבט משמעותה רק לנזוף. ציטוט אחר לדוגמא הינו: "אולת קשורה בלב נער, שבט מוסר ירחיקנה ממנו" (משלי כט, יז).

בבא בתרא כא מובאים הלכות מורה בבית הספר. במקרה זה מביאים הלכה אשר מתארת הכאה של תלמיד. הכאה זו הינה לצורך העניין לגיטימית, רק אם נעשית בעדינות כלפי הילד. ובמילים אחרות, לדברי רב שמואל בר שילת, שהמכה באה מהאבה, זה לא משנה כמה חלשה היא, היא יכולה להשפיע יורת מכל המכות הכואבות בעולם. כך גם נפסק בשולחן ערוך¹⁰.

⁸ ראה הכהן (2014) באתר האינטרנט: <http://www.daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/167-2.htm>
⁹ ראה לעיל קדמן (2011) באתר האינטרנט: <http://www.children.org.il/Files/File/m188.doc>
¹⁰ ראה הכהן (2014) באתר האינטרנט: <http://www.daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/167-2.htm>

לגבי ההלכה קיימים מספר מקורות אשר מתארים איסור על ענישה גופנית. מקור אחד לדוגמא, מופיע במסכת מועד קטן (דף י"ז ע"א). שם מתוארת שפחתו של רבי יהודה הנשיא שראתה אדם שמכה את בנו הגדול. רש"י מפרש את אירוע זה ואומר כי רבי יהודה הנשיא אמר כי אותו איש יענה שכן בנו ימרוד בו. במילים אחרות, תיאר יהודה הנשיא את השימוש באלימות כמכשול ולא כאקט חינוכי¹¹.

מקורות נוספים בהלכה מדברים על מקרים של איום באלימות ולא בהכרח אלימות פיזית. כלומר, גם אלימות נפשית וגם איום באלימות מסוגים שונים עשויה להיות בעלת אפקט פסיכולוגי מכריע, ובכך להזיק ביותר לילד. בפסק דין הלכתי אחר שהובא לפי הרב פיינשטיין, ילד שהתאבד בגלל פחד המכות מאביו יקבר בתוך הקהל, על אף שמתאבדים נקברים מחוץ לקהל. הסיבה לכך¹²: "הילד הציל עצמו מייסורים של איום במכות".

בתקופת הגאונים וימי הביניים החלה להינכר הסתייגות משמעותית יותר מההכאה אולם היא עדיין הייתה נפוצה. בתקופה זו לדוגמא, העירו החכמים כי ניתן להכות את התלמידים, אולם יש להיזהר לא לעשות זאת בתקופות מסוימות, וכן יש לבצע זאת בעדינות עם "רצועה קטנה".

הרב אברהם יצחק הכהן קוק ז"ל, פירש את מאמר התלמוד בנושא חינוך ילדים (ברכות ז, ע"א), ככזה לפיו יש להעדיף את הגערה במלים על פני ההכאה והענישה הגופנית. פירוש זה של הרב קוק מצטרף לקולות של רבנים שונים ב-200 השנים האחרונות אשר אוסרים כל אלימות (פיזית, מינית או מילולית) נגד בני משפחה בכלל וקטינים בפרט¹³. הרבי מלובביץ' (הרב מנחם מנדל שניאורסון) הגדיל והוסיף כי לא רק שמכות אינן מועילות, אלא הן ממרידות ומשניאות. כלומר מדובר באמצעי חינוכי לא יעיל בכלל.

¹¹ ראה לעיל קדמן (2011) באתר האינטרנט: <http://www.children.org.il/Files/File/m188.doc>

¹² ראה לעיל קדמן (2011) באתר האינטרנט: <http://www.children.org.il/Files/File/m188.doc>

¹³ ראה לעיל קדמן (2011) באתר האינטרנט: <http://www.children.org.il/Files/File/m188.doc>

עם זאת, בעת החדשה נשמעו גם קולות שדיברו בעד ענישה גופנית כאמצעי חינוכי. הרב אליהו אליעזר דסלר, מראשי תנועת המוסר בדור האחרון, שלימד אלפי בני ישיבות מבקר את אלה שאוסרים הכאה כאמצעי חינוכי: "החוקרים סוברים כי צריך לפתח בילד את העצמאות וזו היא טעות גדולה למדי¹⁴. לא עצמאות צריך לפתח, אלא הכנעה..."

במצב בו רואה מישהו מהקהילה הכאה של ילד או בכלל אקט של אלימות, חלה עליו חובת הדיווח על האלימות. במידה ולא ידווח, מדובר בעבירה הלכתית חמורה. עם זאת, חובת הדיווח על אלימות כנגד משפחה וילדים בקהילה היהודית, מביאה ליצירת דילמה משמעותית בחיי הקהילה: האם לדווח על אלימות במשפחה בכלל ואלימות נגד ילדים בפרט לשלטונות, או להשאיר את הפתרונות במסגרת הקהילתית¹⁵. לדוגמא, הרב מנשה קליין (ארה"ב) המליץ על דיווח לרשויות רק במקרים קשים של אלימות. הסיבה לכך, הינה שבמידה וידווח על האלימות לשלטונות, הם עשויים להעביר את הילד לבית חילוני, שם הוא לא יוכל לקיים מצוות, אביו לא יוכל לקיים את מצוות החינוך, ואף יש חשש לגילוי עריות שכן ייתכן והוא יישא את אחותו לאישה. במצב זה, ממליץ הרב קליין לפתור את הבעיה בתוך הקהילה עם פוסקי ההלכה הרלוונטיים.

על פי שמואלי (2010), הדין העברי מטיל חובה על כלל הציבור לדווח על אדם המסכן את הזולת. הפוסקים מציעים כי המדווח הוא זה שיזום את הפנייה. חובות העדויות מבוססות על הכתוב בויקרא פרק ה' פסוק א' ("והוא עד או ראה או ידע אם לוא יגיד ונשא עוונו", על "ובערת הרב מקרברך" (דברים יג, ו) ועוד. המשפט העברי למעשה מחייב לדווח על כל התנהגות העלולה להזיק ליחיד, ולא רק אדם אשר רוצה לפגוע בזולתו בכוונה. לדוגמא, במידה ורופא נתקל באדם חולה אשר לדעתו הוא יהיה מסוכן בכביש, על רופא זה לדווח

¹⁴ ראה הכהן (2014) באתר האינטרנט: <http://www.daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/167-2.htm>
¹⁵ ראה לעיל שמואלי (2010) עמוד 280

לשלטונות המדינה וזו לא תהיה לשון הרע. יתרה מכך, חובת הדיווח באה למען הצלת חיים ושלמות הגוף, ולכן אדם חייב לדווח גם כאשר הדבר עלול להסב לו נזק כספי. מצד שני, המשפט העברי נוקט גם בגישה מאוזנת. למרות שהמשפט העברי דורש את חובת הדיווח לגבי כל מקרה אלימות או פוטנציאל למקרה אלימות, העדיפות הינה שהדיווח ינתן בתוך הקהילה ולא דווקא לשלטונות (אלא אם כן מדובר בסכנת נפשות מיידית). הסיבה לכך הינה המבנה ההיסטורי של הקהילה היהודית המאוחדת, שידעה לפתור את הבעיות לבד, ובפרט ללא דיווח לרשויות זרות בגולה¹⁶.

4.3. גישת המשפט הישראלי בסוגיה הנדונה כולל חקיקה, פסיקה וספרות אקדמית.
המשפט בישראל מושפעת באופן חזק מן המשפט המקובל, אולם הוא מכיר במעמדו המיוחד של המשפט העברי ובמעמדן של שיטות משפט דתיות אחרות, במיוחד בתחום דיני המשפחה (כנסת ישראל, 1980). לפיכך, גישת המשפט הישראלי בנוגע לשאלת המחקר שלנו הינה פועל יוצא של האופן בו המשפט העברי תופס את הגבול בין חינוך לבין אלימות של ילדים. המשפט נועד בסופו של דבר לוודא כי האזרחים מבצעים את דברי החוק, ובכדי להבין את פסקי הדין השונים יש להבין את החוק הישראלי בנושא.
החוק הישראלי בנושא מניעת אלימות במשפחה¹⁷, קובע כי אלימות בתוך המשפחה מכל סוג היא עבירה פלילית בפני עצמה ולא רק סוג של עבירת אלימות. קורבנות האלימות יכולים להיות בני זוג, ילדים, קשישים ועוד. האלימות יכולה להיות אלימות פיזית, אלימות מילולית, אלימות נפשית, אלימות מינית ואלימות כלכלית. חוקי העונשין קובעים עונשים כבדים מאוד על כל אלימות מסוג זה, וכן פיצויים רבים על כל סוג של אלימות. לדוגמא, עבירה על תקיפת בן משפחה היא 4 שנים בניגוד לתקיפה של אדם אחר שהעונש עליה

¹⁶ ראה לעיל שמואלי (2010) עמוד 280

¹⁷ כנסת ישראל (1991) עמוד 4. הובא מ: https://www.nevo.co.il/law_html/Law01/072_006.htm

הוא שנתיים. כמו כן, בית המשפט רשאי להטיל על מי שהואשם באלימות תקופת מבחן בה יעבור טיפול.

ממחקרם של לנג-פרנקו¹⁸ עולה, כי כ-50 אחוז מבני הנוער בני 12-16 חוו פגיעה פיזית, רגשית או מינית, כאשר מחצית ממקרי האלימות המינית התרחשו בתוך המשפחה. שליש מאותם מקרים לא מדווחים לאף גורם. מנתונים אלה עולה תמונה מדאיגה מאוד המתארת מערכת חוק ומשפט שאינה מרתיעה בחוקיה ובשיטותיה את העבריינים.

בראשית דרכה של המדינה, הן בתי המשפט והן החברה האזרחית היו בעלי הבנה חלקית למעשי אלימות כנגד בני משפחה, אם האלימות הייתה לצרכי חינוך. לדוגמא, בפרשת דלאל-ראסי המפורסמת ב-1953, מטפלת במוסד דקרה ילדה במחטים והואשמה בתקיפה. בית המשפט כתב במקרה זה: "האב, במסרו את בנו לחינוך, ממלא את ידו של המחנך להדריך את הילדים בדרך טובים בכל האמצעים העומדים לרשותו של פדגוג, ובכלל אלה גם שוט ורצועה...". במקרה זה נהג בית המשפט בסלחנות בענישה הפלילית על אלימות נגד ילדים. בנסיבות מסוימות תקיפה מסוג זה תיחשב כעונש חינוכי עפ"י סבירות. אולם במקרה זה המעשה היה שלא כדין (בג"ץ, 1953).

שינוי בתפיסה כנגד אלימות בתוך המשפחה, ניתן לראות בפסק הדין של פלונית נ' מדינת ישראל¹⁹. בפסק דין זה הוחלט כי אם שנהגה להכות את ילדיה כ"עונש חינוכי" תואשם בעבירה פלילית של התעללות בקטין. במהלך פסיקה זו נקבע, כי התעללות גופנית יכולה לבוא הן ע"י ביצוע מעשה אלים והן בהזנחה, הרעבה והתנהגות דומה. כמו כן, התנהגות אלימה, מתמשכת ועקבית של אם הינה התעללות אסורה. ענישה מכאיבה או משפילה אינה משיגה את מטרותיה וגורמת לילדים נזקים גופניים ונפשיים. לדברי השופטים, ענישה

¹⁸ לנג-פרנקו (2007) עמוד 437

¹⁹ בית המשפט העליון (1999) הובא מ: https://www.nevo.co.il/psika_html/elyon/9804596.htm

גופנית כלפי ילדים או השפלתם וביזויים פסולה והיא שריד לתפיסה חברתית-חינוכית שאבד עליה הכלח. במילים אחרות, הילד אינו רכוש הוריו, ואינו שק האיגרוף שלהם. לדברי בויאר & קדמן (2008), קיימת היום הסכמה בחברות דמוקרטיות, שאין לקבל, להשלים או להסכים עם ניצול, פגיעה או התעללות בילדים. גם לא כאשר אלה מתרחשים בתוך המשפחה שלהם. לדברי החוקרים, גם היום בחברות מתקדמות, משתמשים לעיתים בשמות שונים כגון "ענישה גופנית", "מכה חינוכית" ו"שימוש בכוח סביר" לתת לגיטימציה לחשיבות של האלימות כלפי ילדים. לדברי החוקים, קיים טשטוש בין ענישה גופנית לבין התעללות בילדים, ולמעשה "ענישה גופנית" יכולה להידרדר מהר מאוד להתעללות בילדים. מהספרות עולה, כי "ענישה גופנית" לדוגמא, מוגדרת כתופעה רחבת היקף של הכאת הילד מתוך מניעים חינוכיים-עונשיים, וזוכה לגיטימציה ממרבית האוכלוסייה. סקר באנגליה העלה כי מעל 90% מההורים הצהירו כי "ענישה גופנית" היא לגיטימית במידה ומדובר בהכאה סבירה. סוג הכאה זה עשוי לפגוע בהתפתחות האישית והתפתחות האישיות של הילד. לדברי החוקרים, בטווח הקצר אלימות מסוג זו יכולה להיות מועילה כי הילד יפסיק את המעשה הרע בו היה עסוק. אולם, לטווח הבינוני והארוך הוא עלול לחזור על אותו המעשה ולפתח דפוסי התנהגות כאילו אלימות היא הפתרון לכל דבר²⁰.

אחת הבעיות המרכזיות עימן מתמודדים רשויות החוק, האכיפה והמשפט בישראל הינה תביעות סרק בגין אלימות במשפחה. כפי שראינו דלעיל, קיימת חובה על כל היודעים לדווח מייד על אירוע מסוג זה. כיום, נראה כי קיימות יותר ויותר תביעות בגין אלימות במשפחה במסגרת גירושין, שכן די באלימות מילולית בכדי להביא להוצאת צו הגנה לאישה ולילדים.

²⁰ ראה לעיל הטב (1993) עמוד 11.

תביעות סרק הן עבירה פלילית, אולם התובעים לעיתים לא נרתעים מכך. לדוגמא, גבר אשר הואשם לחינם באלימות, יכול לתבוע פיצויים²¹.

4.4. השוואה בין המשפט העברי למשפט הישראלי

כאשר באים לבצע את ההשוואה בין האופן בו המשפט העברי תופס את האלימות נגד ילדים לבין האופן בו המשפט הישראלי תופס את אלימות זו, ניתן לראות דמיון רב ושוני רב. ראשית כל, חשוב להגיד שהמשפט הישראלי שואב רבות מהמשפט העברי. כך, ראינו בפסיקה משנותיה הראשונות של המדינה, כי מורה שהכתה קיבלה עונש מינימאלי, תוך הסתכלות בהבנה על כך שהכתה. 46 שנים לאחר מכן, התקבל פסק דין אחר לגמרי, במסגרתו האיום וההזנחה הפושעת של האם הביאו למתן עונש פלילי מהותי עליה.

בשני סוגי המשפט, היו לעיתים התייחסות סבירה ומאפשרת לשימוש באלימות כאמצעי חינוכי, ולרוב קיימת התייחסות שאוסרת "ענישה גופנית" ככלי חינוכי. בשלבים המוקדמים של המשפט העברי והמשפט הישראלי, כאשר נורמות חברתיות הן שהיוו את מרבית הגורמים שהסבירו גישה לנושא מסוים, ניתן היה לראות כי "ענישה גופנית" הינה כלי חינוכי לגיטימי, שנתפס לעיתים כאפקטיבי. במשפט העברי, תיארו מספר פרשנים, כי בכדי לחנך לעיתים רבות נדרש ורצוי להפעיל כוח פיזי. גישה דומה הייתה קיימת בחלקים נרחבים באוכלוסייה בזמן הקמתה של המדינה. במדינות מערביות אחרות, נראה כי רבים מסכימים עם הגישה שבכדי לחנך ילד יש להכותו.

אולם עם השנים, נהפכה ה"ענישה הגופנית" לפעולה שאיננה לגיטימית, הן במשפט העברי (שם ניתן לראות את התפתחות דעותיהם של פרשנים רבים שלא מאשרים ביצוע של ענישה גופנית החל מתקופת הגאונים) והן במשפט הישראלי (שב-1999 אפשר את קבלת

²¹ ראה הרמל & נחשון-גליק (2002) עמודים 109-110

פסק הדין שהאשימה אישה כמזניחה את ילדיה למרות שהיא הפעילה שיטות "ענישה גופנית" לדבריה). במקביל להתפתחות של המשפט העברי בישראל, התפתח החוק למניעת אלימות במשפחה, שבא בין היתר להסדיר את הענישה והחקיקה ספציפית לגבי נושא זה.

כאשר מסתכלים על המשפט העברי ככלי עזר לחקיקה לחוק וככלי עזר למשפט ניתן לראות כי בתקופות יותר מוקדמות של המשפט הישראלי (בימי קום הקמת המדינה ובעשור שלאחר מכן), המשפט הישראלי הסתכל על פרשנויות יותר מקלות לגבי אנשים שהכו את ילדיהם. הדבר נגזר ככל הנראה מהאלמנטים התרבותיים שהשפיעו בזמנו, ושאשרו להשתמש באלימות כגורם מחנך. הפרדוקס הגדול הינו, שככל הנראה אותם שופטים שהיו סלחנים יחסית לגבי הכאת ילדים לצרכי חינוך, הוכו בעצמם ע"י הוריהם או לפחות נחשפו לאירועים מסוג זה בילדותם. לעומת זאת, ככל שהתקדמה התקופה לימינו אנו, התפיסה המערבית שאוסרת ומגנה אלימות בכלל ואלימות נגד ילדים בפרט תפסה יותר מקום במשפט ובתפיסה החברתית, ולכן החוק ובתי המשפט הביאו להחמרה משמעותית בתפיסה של אלימות ככלי חינוך.

הפרשנות המשפטית לגבי מהי "אלימות כנגד ילדים" ומהי "ענישה גופנית" נגזרת מהחוק הישראלי שעוסק בנושא ונועד למנוע אלימות בתוך המשפחה. עם זאת, כפי שראינו קודם לכן, גורמים רבים משתמשים במונח "ענישה גופנית" כדי להלבין מעשי אלימות כנגד ילדים. מבחינת החוק העברי והפרשנויות העבריות, הגבול של "הענישה הגופנית" המותרת הינו נע ונד. לדעת חלק מהפרשנים יש מקום לענישה גופנית שכוללת הכאה קלה, וזאת תחת תנאים שונים ומגוונים. פרשנים אחרים גורסים כי מותר לנזוף אך אסור להכות. מבחינת החוק הישראלי ובתי המשפט בארץ, וכן גופים כגון המועצה לשלום הילד, אין כלל מקום לענישה גופנית או כל אלימות כנגד ילדים, בין אם פיזית, נפשית או מינית. למעשה,

המשפט הישראלי בהיבט זה לקח את הגישה המחמירה של המשפט העברי, ודאג להבהיר שלא ניתן יהיה לטשטש את הנושאים.

חשוב לבחון גם את החוק העברי והישראלי הנלווה, שאומר כי חובת הדיווח על כל מי שיודע. בהקשר לחובת הדיווח, הן חוקי המשפט העברי והן חוקי המשפט הישראלי זהים. כל מי שיודע על כל סוג של אלימות שמתבצעת, נדרש לדווח על כך. אולם, קיים כן שוני קטן בין המשפט העברי וחוקי המשפט הישראלי. במשפט העברי, רצוי כי הדיווח יבוצע בתוך הקהילה בכדי להביא לניסיון לפתור את הבעיה בתוך הקהילה. הדבר היה נכון בעיקר בעבר כאשר השלטון היה לא יהודי, אולם גם היום בקהילות חזקות כמו לדוגמא קהילת גור, סביר להניח שלא מקובל להוציא התנהגות שכזו לרשויות. לעומת זאת, החוק הישראלי והמשפט הישראלי קובעים כי אי דיווח כמוהו לשותפות ביצוע העבירה, בפרט בהיבטים של אלימות במשפחה.

5. פרק סיכום

בעבודה זו ניסיתי לבחון את תפיסות המשפט העברי והמשפט הישראלי לגבי הפעלת כוח בתוך המשפחה בכלל ונגד ילדים בפרט. לאחר בחינת התפיסות עצמן, השוותי בין התפיסות בכדי להבין את הדומה והשונה בתפיסות, ובכדי לראות כיצד המשפט הישראלי ניזון מהמשפט העברי.

הממצאים המרכזיים מסקירה זו מראים כי סה"כ המשפט העברי והמשפט הישראלי התנהגו באופן דומה, שכן בהתחלה הם קיבלו בהבנה אלימות לצרכי חינוך, אולם לאחר מכן שניהם אסרו אותה מכל וכל. כמו כן, הטיעונים בעד ונגד שימוש בכוח לצרכי חינוך וצרכים אחרים הוא די זהה ולא השתנה במאות השנים האחרונות. הדבר המרכזי שהשתנה הוא הלגיטימיות של המעשים וההבנה כי קיימות אלטרנטיבות לשימוש בהפעלת כוח.

לאור המידע הרב הקיים היום לגבי השלכה של שימוש בכוחות שונים נגד ילדים, מובן לרבים כי זוהי לא הדרך לחנך. הנזקים במקרה זה רבים על התועלת. עם זאת, כלל העובדות המדעיות הללו לא מביאות לכך כי אנשים ישנו את דרכם. ההיפך הוא הנכון, שכן אנחנו רואים עלייה באחוזי התמיכה בהפעלת כוח נגד ילדים כאמצעי חינוכים, ועלייה בביצוע של אירועים אלה במשפחות. כלומר, הגורמים השונים המביאים אנשים חזקים במשפחה להפעיל כוח על אנשים חלשים, הינם משמעותית יותר מסיבית מההבנה של אותם אזרחים כי אסור להם לנהוג באלימות ושזה עבירה פלילית.

החוק הישראלי והמשפט הישראלי אכן מחמירים מאוד באירועים של שימוש בכוח נגד חסרי ישע. אולם, לא כלל האירועים מדווחים ולא קיימת נורמה של דיווח ע"י הציבור.

עבודה זו מקטינה את היכולת להתמודד עם "מגפת ההכאות", ולמעשה באין שיפור ביכולות הדיווח, הבעיה לא תיפתר.

היתרונות המרכזיים בעבודה זו הינם: הסקירה הספרותית העניפה שבוצעה הן על המשפט העברי והן על המשפט הישראלי, הניתוח וההשוואה בין סוגי המשפט, וההבנה כי על אף שמדובר בתחום אפור ולעיתים בעייתי, עדיין מדובר בנושא קריטי ומבחן גדול לשלטון החוק.

החסרונות המרכזיים בעבודה זו הינם: חוסר היכולת לנתח ממצאים כמותיים לגבי אירועים שקורים בפועל, על מי הם משפיעים וכיצד הם משפיעים. כמו כן, שיטת המחקר בה השתמשתי הינה קריאת מקורות וסקירה איכותנית, ולא בוצעו ניתוחים כמותיים שיכלו לתת אינדיקטורים יותר טובים לגבי השאלות.

לסיכומו של דבר, ניתן להגיד כי הגבול די ברור והמשמעות הנוכחית שלו החוק הינה שאסור לנקוט כמעט בשום הפעלת כוח על ידיים. לפיכך, נדרש לבוא למרבית הדברים בהסכמה.

6. רשימה בבליוגרפית

- Germain, N.S. Hart (Eds.), Psychological maltreatment of children and youth (pp.69-88). New York: Pergamon press.
- בג"ץ. (1953). ע"פ 7/53 דלאל ראסי נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד ז' 790.
- בויר, י', וקדמן, י' (2007). בין ענישה גופנית להתעללות: רב המשותף על השונה. מתוך בן-יהודה, י', הורביץ, ד', וחובב, מ' (עורכים), התעללות והזנחה של ילדים בישראל. (עמ' 673-780). ירושלים: הוצאת אשלים.
- בית המשפט העליון (1999). "עונש חינוכי" אלים כלפי ילדים יכול להוות התעללות. פלונית נ' מדינת ישראל. בית המשפט העליון. ע"פ 4596/98 הטב, י' (1993). הפגיעה הנפשית שב"הכאה סבירה של ילדים". מתוך המועצה הלאומית לשלום הילד (עורכים), חינוך באלימות – חינוך לאלימות. (עמ' 10-14). ירושלים: המועצה הלאומית לשלום הילד.
- הכהן, א. (2014). על איסור האלימות בחינוך. דעת. גיליון מספר 167. הובא מ: <http://www.daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/167-2.htm>
- הרמל, י., נחשון-גליק, צ. (2002). תופעת האלימות במשפחה - מאפיינים ומענים טיפוליים בישראל. מתוך "רפואה ומשפט", גיליון 26 (עמודים 106 עד 116) מאי 2002.
- כנסת ישראל (1980). חוק יסודות המשפט, התש"ם-1980.
- כנסת ישראל (1991). החוק למניעת אלימות במשפחה. הובא מ: https://www.nevo.co.il/law_html/Law01/072_006.htm
- לנג-פרנקו, נ' (2007). התעללות מינית בילדים. מתוך בן-יהודה, י', הורביץ, ד', וחובב, מ' (עורכים), התעללות והזנחה של ילדים בישראל. (עמ' 435-459). ירושלים: הוצאת אשלים.
- קדמן, י. (2011) מניעת ענישה גופנית של ילדים - האתגר של זכויות הילד - מה באמת אומרת הגישה של המשפט העברי והמסורת היהודית. המועצה לשלום הילד. הובא מ: <http://www.children.org.il/Files/File/m188.doc>
- שמואלי, ב. (2010). חובת הדיווח על אלימות כלפי ילדים על פי המשפט העברי ובהשוואה למשפט הישראלי. משפחה במשפט ג-ד, 2010. עמודים 279-301